

Temps i espai a *L'estrella d'En Perris* (1963) de J.V. Foix

Lluís Quintana Trias
(Universitat Autònoma de Barcelona, Espanya)

Abstract A lack of research on J.V. Foix's books of prose has been observed by scholars. Arguably, this can be considered consequence of his hermetic procedures, due to the destabilisation he operates with the traditional uses of the literary text, in the tradition of avant-garde. In this article, I suggest a formal analysis of *L'estrella d'En Perris* (1963) to show how this destabilisation works. A previous study targeted the prologue of *L'estrella d'En Perris*, its diegesis and the transitions between text and paratext; here I study the grammatical (especially verbal tenses) and lexical (especially toponyms) structures of its texts with patterns offered by narratology.

Sumari 1 Estructura i temps verbals en la narració. – 2 Temps verbals. – 3 Diègesi. – 4 Toponímia. – 5 Relació topònims-textos. – 6 Procediments de transformació. – 7 Funció dels topònims.

Keywords Avant-garde. Toponymy. J.V. Foix. Narratology.

L'estrella d'En Perris (LEP)¹ de J.V. Foix, publicat el 1963, és part d'un projecte anomenat «Diari 1918»² format per un conjunt de proses diarístiques que l'autor publica al llarg de molts anys, disperses en diversos volums: fins a la publicació de *LEP*, Foix publica *Gertrudis* (1927), *KRTU* (1932) i *Del «Diari 1918»* (1956). Posteriorment publica *Darrer comunicat* (1970) i *Tocant a mà* (1972). Quan finalment el 1981 n'editi el conjunt amb el nom *Diari 1918*, el resultat no correspondrà exactament a la suma dels volums (per a més detalls vegeu-ne l'edició crítica de Joan Ramon Veny-Mesquida, Foix 2004; altres edicions són Foix 1992 i Foix 2000).

1 L'edició de 1963 es pot consultar a la versió digitalitzada de http://www.catedramarius-torres.udl.cat/materials/biblioteca/_autors/index.php?acr_autor=foix002, 2016-06-01. Citarem cada una de les proses segons la relació numèrica indicada per Veny a la seva edició. En l'edició de 1963 les proses no duen títol, però el sumari de les pàgines 69-70 dóna una llista de títols (l'adjunto en annex). Pel que fa a la disposició de majúscules i minúscules en el títol (qüestió a la qual Foix era molt sensible), segueixo la suggerència de J.R. Veny (comunicació de setembre 2015). Agraïco a E. Aznar i a J.R. Veny les observacions fetes per a la redacció de l'article.

2 Distingeixo d'una banda el projecte anomenat «Diari 1918», conjunt de proses del qual Foix va publicant diversos reculls al llarg de la seva vida, i de l'altra el volum *Diari 1918*, publicat el 1981; un porta cometes, i l'altre va en cursiva (és el títol d'un llibre). Cal no confondre aquest llibre amb un volum previ, *Del «Diari 1918»* (1956).

Tampoc els diversos volums en què publica Foix les seves proses del *Diari* s'assemblen entre si. Si *LEP* coincideix amb *Del «Diari 1918»*, en indicar, en el que convindríem a denominar pròleg, una llista de topònims (que més endavant comentaré), en canvi es diferencia d'aquest i dels altres volums del projecte perquè presenta, ja des del pròleg, unes característiques particulars, donat que Foix difumina les diferències entre prologuista, autor i narrador, esborrant alhora les diferències entre el pròleg i la resta de proses que componen el volum, com he estudiat en un article anterior (Quintana Trias 2015). De fet, tot el llibre presenta unes característiques desconcertants: el lector ingenu pot fer la hipòtesi que es troba davant d'un llibre de contes (és a dir, narracions literàries situades en l'àmbit de la ficció), perquè sap que l'autor és un escriptor, perquè el volum és prim, fins i tot perquè els textos són curts, etc., però una lectura atenta permet veure com determinats recursos usats per l'autor posen en qüestió aquesta hipòtesi, tot i que no ajuden tampoc el lector a fer-ne d'altres, com p.e. considerar el llibre com un dietari, o un recull de cròniques periodístiques, és a dir un conjunt de narracions de no ficció.

Els estudis realitzats fins ara expliquen aquest desconcert, entre d'altres causes, per la dificultat d'adscriure els textos a un gènere concret: així, Gimferrer indica que molts d'aquests textos «semblen inspirats en *faits divers*, en anècdotes reals» (Gimferrer 1984, p. 64). També Molas, en la classificació que proposa per a les proses del «Diari 1918», parla d'un to «periodístic»; d'altra banda, aquesta classificació no acaba d'encaixar amb les proses de *LEP*:

[les proses] són de dos tipus molt diferents, si no oposats. Unes proses, per exemple, no porten indicació de dia ni mes, i són atribuïdes a un sol any, el 1918. Per contra, les de l'altre grup, com demana el gènere, no solament porten indicació de dia i mes, sinó que abracen una quarantena d'anys, de 1911 a 1952. Les primeres són de to líric i són, al principi, més crispades i més íntimes. Després, més lliures i potser més «objectives». I, al final, no sé si dir que més imaginatives. Altrament, el to de les segones és més descriptiu o, almenys, més «narrativitzant», fins més periodístic. (Molas 1999b, p. 419)

Doncs bé: les proses de *LEP* no porten indicació de dia i mes, i haurien de ser atribuïdes a 1918, però les dates que Foix ens dona el pròleg (1922-25, per a Begur, Roses, Cadaqués, El Port de la Selva i Banyuls; 1918, per a Sitges) ho desmenteixen. Però també és cert que Gimferrer o Molas han hagut de treballar en un context marcat per la «manca d'estudis interpretatius» que encara hi ha sobre l'obra de Foix, que es pot emmarcar en una tradició caracteritzada per «la gens fàcil acollida que va tenir inicialment» i la «incomprensió que suscità la modernitat» dels primers llibres de prosa en els seus contemporanis (Malé 2010, p. 500 i p. 496).

Una de les causes d'aquesta incomprensió i d'aquesta manca de treballs crítics és la subversió que practica Foix dels usos tradicionals del text literari, que esborra els límits entre ficció i no-ficció i supera les distincions entre gèneres. Per tal de contribuir a un estudi de les seves proses, proposo una anàlisi formal de les narracions que permeti mostrar com funciona aquesta subversió; en un altre lloc he estudiat, a partir del pròleg a *LEP*, la seva diègesi i la transició entre el paratext i el text (Quintana Trias 2015); aquí proposo, basant-me en el mateix llibre, l'estudi dels trets gramaticals (especialment l'ús dels temps verbals) i lèxics (especialment l'ús de la toponímia) dels seus textos.

1 Estructura i temps verbals en la narració

Fins aquí hem fet servir els termes «literari», «ficció» i «gènere» com si fossin inqüestionats, cosa que no és certament el cas. Reprenc el que proposo a l'esmentat article sobre el pròleg de *LEP* (Quintana Trias 2015). Pel que fa a «literari» proposem una definició basada en la pragmàtica: és literari allò que es llegeix com a tal o, com proposa Eagleton, la manera com la gent es relaciona amb l'escrit (Aznar Anglés 1996, p. 29); pel que fa a la ficció, el cas és encara més complicat. Seguim considerant fonamental la definició clàssica de Searle: el text de ficció és un text que està mancat de força il·locutiva - «an author of fiction pretends to perform illocutionary acts which he is not in fact performing» (Searle 1975, p. 325) -, amb tots els matisos que se li han fet després; p.e. Genette ha proposat que es tracta d'un acte de parla corresponent a una petició («imagina que X») (Aznar Anglés 1996, p. 30). Repetim aquí la definició de Reyes segons la qual la ficció és:

la transposición de la actividad lingüística a un contexto imaginario, contexto que hay que reconstruir a partir de su réplica. En la literatura es imaginario el mundo representado - enteramente o en parte - y es imaginaria la representación: el yo hablante, su interlocutor, la comunicación entre ambos y todos los actos de habla que, en distintos planos, estructuran esta comunicación. (Reyes 1984, p. 14)

Així, davant les narracions de Foix, els lectors hem coincidit a considerar-les com a text literari i de ficció, en el sentit que considerem que una asseveració del tipus «Salvo els éssers i els objectes amb un acte senzill i natural de levitació» (n. 116)³ no tindria força il·locutiva en el món del lec-

3 Citarem els textos segons la relació numèrica indicada per Veny a Foix 2004, p. 7. Vegeu Annex.

tor però, en la situació imaginària referida, la té, és a dir, es pot considerar una afirmació que respon a un fet esdevingut. Pel que fa al gènere, l'entenc com a conjunt de normes que indiquen al lector la manera de llegir el text. En aquest sentit, quan Molas (1999b, p. 419) diu «com demana el gènere», entén que el lector llegirà les proses de *LEP* segons les normes del gènere diarístic: identificarà l'enunciador amb l'autor, entendreà les referències a la realitat de l'autor, suposarà que els textos no són de ficció, etc.

Veiem però que les narracions (que Foix en el pròleg denomina «pràctiques»), tot i trobar-se en l'àmbit de la ficció, comparteixen característiques del text periodístic, és a dir, de la narració de no ficció. Per tal de definir aquestes proses com a narració tindrà en compte els trets que caracteritzen aquest gènere (segueixo aquí Aznar Anglés 1996; Quintana Trias 2015):

- a. concurrència de diversos esdeveniments referits a persones, que es distribueixen en un període de temps i se situen en un o diversos espais;
- b. composició en episodis que estan constituïts per marcs i esdeveniments; cada esdeveniment és la suma d'una complicació i una resolució;
- c. presència de polifonia enunciativa, en què podem distingir les veus de l'autor, el narrador i els diferents personatges, quan actuen com a enunciadors.

No farem aquí una anàlisi pormenoritzada dels 50 textos de *LEP*, però proposem la hipòtesi que tots ells es poden caracteritzar com a narracions, perquè compleixen les característiques esmentades més amunt; podem usar com a exemple l'inici del segon text (n. 87):

- La cendra és calenta, viatgers! -, deia la veu que guiava els hivernants per les espessors del bosc. Ningú no sabia interpretar el sentit de la crida.

Hi apareixen els components del text narratiu: personatges sense veu («hivernants») i amb veu («la veu»), acció («guiava» que indica desplaçament i desconeixement), intenció («el sentit de la crida»), i ambients («el bosc»). Al llarg d'aquesta narració, apareix la polifonia enunciativa: la veu del narrador és diferència de la veu anomenada precisament «la veu/la mateixa veu»; altres veus són «algú» i «no sé qui»; algunes veus són en estil directe i altres en estil indirecte; totes les veus dels personatges van acompanyades de verbs de dicció: «dir/repetir/preguntar».

2 Temps verbals

Potser el més definitori, però, per ajudar a establir que es tracta d'una narració és l'estructura, que podem analitzar en l'inici de la narració 99:

Cercava adelerat, el Racó de les Bicicletes. M'havien dit que, asseguda al pedrís, la filla del ferrer hi embasta calces breus per a les fadrines llunyeres, i hi emprova geecs de pèl llarg i calent per als minyons que entren de nit, al Clos dels Troncs i s'hi perden. En essent-hi davant, la filla del ferrer s'ha dreçat alta, negra i cabelluda, i m'ha mirat amb desvergonyiment.

Hi trobem un marc («Cercava ... s'hi perden») i un esdeveniment (que comença amb «En essent-hi»). Per comprovar com funciona aquesta distinció, ens serà d'utilitat l'anàlisi de la temporalitat verbal proposada per Weinrich, i la seva distinció entre temps de la descripció (temps I) i temps del relat (temps II) (Weinrich 1974, p. 52), que es diferencien al seu torn del Temps cronològic; per a aquesta diferenciació Weinrich usa la distinció alemanya entre «Zeit» (Temps cronològic) i «Tempus» (temps verbal).⁴ El marc és una situació estable, inacabada, atemporal; l'esdeveniment és una alteració (complicació) d'aquesta estabilitat, que finalitza amb un retorn a l'estabilitat (resolució), la qual és acabada i temporal. Aquestes característiques s'identifiquen especialment gràcies a l'ús dels temps verbals: en una narració, el marc usa temps de la descripció, mentre que els esdeveniments usen els temps del relat (Weinrich 1974, p. 224).

Al marc, l'estabilitat està indicada per fórmules volgudament imprecises (p.e., en el folklore, «en aquell temps» etc.). Els temps verbals de la descripció (i per tant, en la narració, els temps del marc) són o bé l'imperfet o bé el present. A les narracions folklòriques, el marc se sol identificar amb fórmules on el temps verbal es característicament l'imperfet («hi havia una vegada»), temps que podem trobar també en narracions com les aquí hem vist: «deia» (n. 86), «cercava» (n. 99). Ara bé, en el marc podem trobar altres temps, regits sempre per la fórmula segons la qual «los tiempos señalan no el Tiempo de la acción, sino el orden y el aspecto de la misma en el Tiempo» (Weinrich 1974, p. 58). Això vol dir, per exemple, que el plusquamperfert (que a 99 trobem en «m'havien dit») indica simplement una prelació temporal: l'acció de «havien dit» és anterior a l'acció de «cercava»; d'altra banda, el present («embasta/emprova/entren...» n. 99) correspon a una acció de duració indefinida.

El pas del marc a l'esdeveniment està causat per l'alteració de l'esta-

4 El traductor del llibre de Weinrich resol la manca d'aquesta distinció en castellà usant la minúscula per al temps verbal i la majúscula per al temps cronològic; nosaltres ho seguirem.

bilitat, la qual s'assenyala per un canvi en els temps i, de vegades, per fórmules de temporalitat (normalment, adverbis o locucions adverbials), el que Ravaz anomena «marques d'ancrage» (citada per Carruthers 2006, p. 102). A 99 («Cercava adelerat [...] M'havien dit [...] la filla del ferrer hi embasta [...] En essent-hi davant, [...] s'ha dreçat [...] m'ha mirat») tenim una combinació de les dues: fórmula temporal («en essent-hi al davant») i canvis de temps («s'ha dreçat»).

Abans de seguir, però, cal tenir en compte una segona distinció que fa Weinrich, especialment útil en tractar la polifonia que s'estableix entre narrador i personatges: és la que s'estableix entre «Temps de comentar» i «Temps de narrar» (Weinrich 1974, p. 69) (que es correspon, en alguns aspectes, a la distinció que fa Benveniste entre «*énontiation de discours*» i «*énontiation historique*» cfr. Benveniste 1974). El Temps de comentar refereix a la situació de l'enunciació: és contemporani al narrador i a la situació en què ell es troba – que no necessàriament és compartida pel lector: per això els periodistes usen fórmules del tipus «demà (avui per al lector)» –; el Temps de narrar, en canvi, refereix a la situació de la narració, que és fora de (en alguns casos, especialment a la narració de no ficció, anterior a) la situació d'enunciació i recreada pel narrador en la seva narració; dins de la no ficció és, per exemple, el Temps que el narrador d'una anècdota (se suposa que experimentada en el passat només pel narrador) suscita durant la seva narració davant els seus interlocutors, amb els quals comparteix, en canvi, un Temps de comentar.

Els temps característics del comentat són el present, el futur i l'indefinit; els del narrat són el perfect, l'imperfect i el perifràstic. En una narració, la veu del narrador usa temps característics del Temps narrat, mentre que els personatges amb veu usen temps del Temps comentat; en una narració de no ficció, per exemple, en una notícia de diari, el periodista usa els temps del narrat; però quan fa parlar els personatges, per exemple, els testimonis d'un accident, aquests usen els temps del comentat. Aquests parlen de l'ara i aquí, aquell parla d'uns esdeveniments passats; aquests usen adverbis i dítctics («ara/aquí/jo»), aquell usa perífrasis verbals («en aquell moment/en aquell lloc/la noia») – l'estil indirecte lliure (Reyes 1984, p. 70) subverteix aquestes distincions, però això no afecta la nostra anàlisi. El pretèrit indefinit també és el temps del dietari, perquè és un temps comentat pel protagonista, més que no pas un temps narrat.

Benveniste, a partir de la seva distinció entre «*histoire*» i «*discours*» proposa una distinció semblant en els usos dels temps verbals; així, com a temps característics de la «*énontiation historique*», tenim l'aorist (terme que equivaldria al nostre perfect), l'imperfect o el plusquamperfect; i per a la «*énontiation de discours*», tots els temps (inclosos el present, l'indefinit o el futur) excepte l'aorist (Benveniste 1974, p. 245).

Posteriorment aquest esquema ha estat matisat: Carruthers observa, per exemple, que «les difficultés avec ces modèles binaires sont bien documen-

tées; par exemple, les textes journalistiques où P[assé] S[imple] et PC[composé] coexistent comme temps narratifs, ou des exemples de narration littéraire où le PS est employé à la première personne» (Carruthers 2006, p. 101). Una dificultat afegida és que les anàlisis sobre alternança verbal no són fàcils de traslladar d'una llengua a l'altra, fins i tot dins de les llengües romàniques. Així Carruthers, que analitza l'alternança entre PS (l'aorist de Benveniste, el nostre perfet) i PC (el nostre indefinit) en el periodisme (que només cita de passada) i en la ficció (que ella analitza a través del «néo-conte»), arriba a unes conclusions que no són del tot aplicables al castellà (la llengua estudiada per Weinrich) ni al català; pel que fa a la distinció entre aorist i els altres temps, Carruthers observa, a partir de l'esmentada coexistència del PS i el PC com a temps narratius, que «[les néo-contes] ne répondent pas aux catégories énonciatives proposées par Benveniste [...]» (Carruthers 2006, p. 111). El fet que Benveniste prefereixi usar el terme «aorist» hi té alguna cosa a veure, però no hi insistirem.

Una darrera observació de Weinrich, sobre els temps del relat: «Su función en el lenguaje consiste en informar, al que escucha una comunicación, que esta comunicación es un relato» (Weinrich 1974, p. 67). Weinrich no pren en consideració un element fonamental en d'altres estudiosos: la distinció entre ficció i no ficció, i els seus exemples es basen tots en la ficció; això vol dir que, almenys en aquest àmbit, és previsible que el narrador usi els temps del narrat a diferència dels personatges, que usen els temps del comentat. Ara bé, la distinció entre ficció i no ficció és important per al nostre cas.

Això es deu a què l'ús especial que fa Foix dels temps verbals en les seves narracions ens obliga a llegir-les d'una forma inesperada. Així, a 99, el pas del marc a l'esdeveniment s'efectua amb el pas de l'imperfet («cercava») a l'indefinit («s'ha dreçat»). L'aspecte verbal de l'indefinit és acabat, mentre que el de l'imperfet és inacabat: en aquest sentit, el pas del marc a l'esdeveniment funciona. Però l'indefinit no és un temps narrat, sinó un temps comentat, i això resulta inesperat per al lector si, com hem pretès al comentament, ell ha fet la hipòtesi inicial que es troba davant un llibre de contes, és a dir de textos de ficció; no és, en canvi, un temps inesperat si llegeix el text com un dietari, però aleshores l'inesperat és la ficció (la levitació, etc.).

No només en aquesta narració, sinó en la majoria de *LEP*, l'indefinit és el temps que regeix l'esdeveniment; en unes poques (nn. 91, 94, 96, 98, 109, 113, 121, 131, 135) el temps és el present; en una (n. 118) el temps és el perfet; en dues (nn. 87, 129) el perfet alterna amb l'indefinit. Podríem dir, doncs, que només aquestes tres darreres narracions segueixen l'esquema temporal que caracteritza les narracions de ficció segons la proposta de Weinrich: imperfet per al marc, perfet per a l'esdeveniment (n. 118); o bé imperfet per al marc, perfet per a la complicació, i indefinit, per la resolució (nn. 87 i 129).

Doncs bé, la successió temporal (imperfet + indefinit) usada a la majoria

de textos de *LEP*, infreqüent a la narrativa literària, és en canvi característica de determinades formes del gènere periodístic, com la crònica de successos (Petitjean 1987, p. 79 i ss). Aquí ens trobem doncs amb una subversió del gènere: Foix usa procediments de prosa de no ficció (especialment, la periodística) per a unes narracions que, altrament, tenen totes les característiques de la prosa de ficció. També podria considerar-se un procediment característic de la prosa de no ficció (per exemple, la que usa una guia turística) l'ús de topònims que refereixen a llocs existents en el món del lector: ho comentarem més endavant.

Aquesta subversió es troba també en d'altres textos en què el temps usat és el present, perquè aquest és un temps que s'aparta de tots els altres: és el temps sense Temps. Per Benveniste, és una categoria anterior als altres temps verbals, de la qual sorgeixen aquests: «De l'énonciation procède l'instauration de la catégorie du présent, et de la catégorie du présent naît la catégorie du temps» (Benveniste 1974, p. 83); és l'única manera que té l'individu de viure l'ara i aquí. Això explica que, segons Weinrich, el present sigui el temps del primer pla (el dels interlocutors), mentre que l'imperfet és el temps del segon pla (el del context) (Weinrich 1974, p. 204). De fet, en els textos on el temps que predomina és el present, no hi ha narració, perquè el context s'esborra davant la presència del jo i el nosaltres (el Temps de l'enunciació s'imposa sobre el Temps de la narració), i perquè la successió temporal desapareix o, potser millor, no apareix.

Per entendre el desconcert que aquests procediments causen, podem recórrer al clàssic concepte de Shklovsky d'«estranyament», que Sternberg proposa definir així: «to estrange or defamiliarize is to unsettle an outworn form, so that the perceiver will experience the wor(l)d afresh» (Sternberg 2006, p. 126). L'estranyament és un concepte que ha estat molt analitzat i discutit (l'esmentat article de Sternberg dona un estat de la qüestió) però que ens pot ajudar a entendre què es proposa Foix: la «outworn form» és la prosa de dietari, i la manera de «desfamiliaritzar-la» és sotmetre-la a un tractament que hi incorpori elements de la ficció (que en principi no li haurien de pertànyer), que alhora tornen a ser «desfamiliaritzats» amb recursos de la no-ficció, provinents del periodisme. Com veurem tot seguit, el dialogisme aprofundeix en aquests procediments d'estranyament, i el tractament toponímic permet finalment presentar un món que és alhora conegut i irreconeixible, que aconsegueix, per tant, «[to] experience the wor(l)d afresh». La dualitat «word/world» és important: les paraules noves s'usen per designar realitats que tenen velles designacions, com demostra el sintagma «l'estrella d'En Perris» que no per atzar dona títol al recull. Vegem-ho.

3 Diègesi

En la narració «convencional», l'esquema temporal queda previsiblement alterat amb la polifonia, quan la veu del narrador dóna pas a d'altres veus, que se situen en el Temps comentat i no en el Temps narrat (es tracta, doncs, del temps viscut pels personatges, no pel narrador); en el cas de *LEP*, la diègesi és força complicada (segueixo Genette 1983; per a un estat de la qüestió sobre aquest model, vegeu Szabó 2015).

L'anàlisi diegètica permet resituar les proses en allò que es característic del dietari: la presència del jo. Si l'anàlisi dels temps verbals ressaltava els trets «periodístics» de les proses, la diègesi les en distància. La característica definitòria (tot i que no necessària) dels textos periodístics és el tret extradiegètic del narrador, perquè el periodista no sol ser personatge de la història; i fins i tot si apareix, és com a heterodiegètic, i per això es refereix a si mateix en tercera persona («aquest cronista/qui això firma»): «le journaliste est un narrateur essentiellement *effacé*» (Petitjean 1987, p. 75). Pel que fa a la narració de ficció tradicional, Szabó destaca que «under normal reading conditions, the anonymous, omniscient, third-person narrator is an entirely invisible agent to the readers. [...] In contrast, the first-person narrator is very salient and the characters are moderately visible» (Szabó 2015, p. 125).

Doncs bé, cap dels textos de *LEP* té un narrador extra- ni heterodiegètic; tots són homodiegètics, és a dir que el «jo» del narrador sempre hi és present com a simple espectador o com a protagonista (autodiegètic). En algunes proses, aquest «jo narrador» no apareix fins a la darrera frase, que sembla doncs tenir només la funció d'atorgar al text el tret homodiegètic, com és el cas de 87 («No sé qui ha trucat a deshora i ha preguntat a la mare si jo era a casa») o de 100 («Ens n'hem endut les magnetos a casa per provar-les»). En d'altres, la referència al jo és feta amb dixis gairebé imperceptibles, com a 118 («quatre cases més avall de la nostra») o com a 123 («ha vingut una dona, coneguda de casa»). Aquest narrador es pot desdoblar en un narrador testimoni i un narrador protagonista (és a dir homodiegètic i homogètic-autodiegètic). Això sembla evident entre la prosa 86 i la 87: en la primera, el narrador-protagonista presenta el marc i després reproduceix el seu propi monòleg; en la segona, com hem comentat, el narrador només apareix en l'última frase, que sembla correspondre a la resolució de la narració. Aquest narrador homodiegètic algunes vegades és extradiegètic i d'altres és intradiegètic, com es comprova si comparem les frases inicials 91 i de 94 (Quintana Trias 2015). Tot porta, doncs, a donar relleu al jo narratiu.

Les conseqüències que aquesta anàlisi sobre els textos de Foix ofereix són diverses:

- els textos comparteixen les característiques formals de la narració literària;

- tot i ser formalment narracions literàries, l'autor usa formes verbals més properes a altres tipus narratius, freqüents en textos no literaris, com el periodisme;
- el predomini de narradors homodiegètics, inusual en el periodisme, du el lector a identificar el narrador amb l'autor, decisió reforçada per les característiques de la prosa dietarística.

4 Toponímia

Hem esmentat al començament els punts en comú entre alguns dels llibres que constitueixen el *Diari 1918*. Així, l'últim paràgraf del pròleg de *LEP* diu:

Les pràctiques del present recull s'inscriuen, si fa no fa, a Sort, Tredós, Salardú, Esterri de Cardós, la Seu d'Urgell, la Coma, Sant Llorenç dels Morunys, la Vall de Lorda i Vall-Llonga; al Vernet, Montlluís i les Bulloses; a Begur, Roses, Cadaqués, el Port de la Selva i Banyuls, dels anys 1922-25; al Port d'Antdratx; al Sitges de l'any 18 i a la ratlla de la sagrera del Sarrià Vell. N'hi ha més d'una dellà la Tàpia i d'Ultrason. (Foix 2004, pp. 962-963)

Al pròleg de *Del «Diari 1918»*, els topònims es presenten així:

Les més antigues de les aparences, escrites en 1913-1914, assenyalen un itinerari concret: Cervera, Biosca, Sanahuja, Solsona, Lladurs i Els Torrents; les del 16 al 19, una estat permanent: el Sarrià Vell. Els són simultànies, exactament del 18, les semblances de Sitges. Irrealitat concreta o secrets del Real? L'autor hi gaudia tot escrivint-les i, en llegir-les de nou, s'hi reconeix. (Foix 2004, p. 957)

No només coincideixen a indicar la procedència geogràfica dels textos i a repetir alguns d'aquests llocs (Sitges, Sarrià), sinó també a denominar les proses amb termes no tradicionals de la retòrica («pràctiques/aparences») o a situar-ne algunes en el límit del real («dellà la Tàpia i l'Ultrason/Irrealitat concreta»). Una anàlisi més detallada del pròleg de *LEP* ens permetrà entendre millor el que es proposa l'autor, segon el qual «li plauria que hom tingués en compte que els fets que narra a *LEP* s'esdevenen en el concret geogràfic on ha exercit, ja de minyó, el seu mester d'investigador en poesia». Els 20 topònims que apareixen al pròleg de *LEP* s'haurien de correspondre, «si fa no fa» diu ell, amb les 50 proses del volum. Aquests topònims semblen agrupats geogràficament per la puntuació: cada grup és una enumeració separada per comes, i cada agrupació se separa amb un punt i coma. Algunes de les denominacions no coincideixen amb les oficials.

La primera agrupació (de Sort a la Vall de Lorda i Vall-llonga) delimita una zona que tindria com a punt més septentrional Esterri de Cardós (Pallars Subirà); a l'oest, Salardú i, prop seu, el poble de Tredòs (Vall d'Aran); a l'est, la Seu d'Urgell (Alt Urgell); al centre, Sort (Pallars Subirà), i al sud, Sant Llorenç de Morunys i, prop seu, la vall de Lorda i el pont de Vall-llonga (tots al Solsonès). En total, 9 topònims.

Al seu *Onomasticon Cataloniae*, Coromines no inclou l'entrada «Lorda», i només el cita com a forma de l'occità antic que ha donat el francès modern «Lourdes»; és parònim de Lord: «Muntanya, monestir i comarcada o vall de Lord, en el Solsonès, al peu dels Pirineus, terme municipal de St. Llorenç de Morunys» (Coromines, Cahner 1989 s.v. «Lord»). Pel que fa a Vall-llonga, Coromines no sembla trobar una correspondència exacta en el territori: «Deu ser el nom de la fondalada per on es baixa del Pla de Busa cap a St. Llorenç de Morunys i al capdavant es travessa el Cardener pel 'Pont de Vallonga'» (Coromines, Cahner 1989 s.v. «vall γ)k(2)»). La Coma és un topònim que es pot correspondre a diversos llocs.

La segona agrupació («al Vernet, Monlluís i les Bulloses») correspon a topònims de la Catalunya francesa (Dept. Pyrenées Orientales) en un angle que va de Vernet, a l'est, prop de Prada, puja fins als aiguamolls de les Bulloses (esdevinguts un pantà des de fa un segle) sobre Llúvia, i baixa cap a l'oest, fins al castell de Montlluís. En total, 3 topònims.

Sobre «Les Bulloses», Coromines prefereix el nom «La Bullosa» (Coromines, Cahner 1989 s.v. «Bull-»); pel que fa a «Vernet», Coromines distingeix «Vernet» (vila al Conflent al Nord del Canigó) i «El Vernet» (suburbi de Perpinyà) i afegeix «dir-ne [de la primera] «el Vernet» (com fan alguns forasters) és un ús abusiu i antitradicional, sobretot d'estiuejants afrancesats» (Coromines, Cahner 1989 s.v. «Vernet»). Talment sembla que Coromines vulgui comentar el text de Foix, quan corregeix «Les Bulloses», busca una explicació a Vall-llonga, i s'exclama contra «al Vernet», però el cas és el que a l'*Onomasticon* només cita Sebastià Pons com exemple d'aquest «ús abusiu». Sembla haver-hi, en tot cas, en alguns dels topònims usats per Foix un cert gust provençalitzant que lligaria amb el seu occitanisme dels anys '30 del qual després es va anar desmarcant (Rafanell 2006, p. 979 i p. 1085).

La tercera agrupació (Begur, Roses, Cadaqués, El Port de la Selva i Banyuls) recorre la Costa Brava, de sud a nord. En total, 5 topònims.

La quarta (el Port d'Andratx) correspon a Mallorca (1 topònim).

La cinquena, a Sitges (1).

La sisena, a Sarrià (1).

Una darrera frase del pròleg de *LEP* deixa un espai obert: «N'hi ha més d'una [pràctica poètica] de dellà la Tàpia i d'Ultrason»: són per tant dos topònims més que cal afegir als altres 20 i que solen referir-se en l'obra de Foix al món de l'irreal.

Foix sembla proposar al lector el joc de fer correspondre les 50 proses

amb els 22 topònims: és un joc que, en d'altres obres seves, ens estalvia perquè ell mateix s'encarrega de datar i localitzar cada poema. Les dates dels poemes de Foix no corresponen a l'inici o la finalització del poema: tal com ell va especificar en el pròleg de *Les irrealis omegues*, «la data que acompanya individualment els poemes en subscriu provisionalment l'experiència i no en tanca el procés» (Foix 2000, p. 115); són orientacions sobre el sentit que se li pretén donar ateses les circumstàncies relacionades amb la data. El mateix que Foix diu de les dates (orientació i no pas aniversari) es podria dir dels topònims; com que en aquest cas se'ns en dona una llista i no se'ns diu a quines proses corresponen, inevitablement el lector entrarà en el joc. Cal tenir en compte també altres noms de lloc genèrics que, a diferència dels topònims al·ludits, no indiquen només un lloc geogràfic sinó una específica intervenció humana. Un de recurrent és «frontera», que sol anar associat amb el tren i amb la intervenció de funcionaris: duaners, gendarmes, funcionaris; un altre són els «burots», és a dir, les duanes que es posaven a les entrades de les ciutats.

5 Relació topònims-textos

Aquest tercer paràgraf del pròleg, de tota manera, no té una hermenèutica clara, ni pel llenguatge usat ni pels objectius que es proposa. ¿Per què diu que els textos «s'inscriuen» en uns llocs? Una explicació trivial podria ser que Foix prefereix usar «s'inscriuen» en comptes del més corrent: «se situen/s'esdevenen...». Crec, però, que Foix es proposa alguna cosa més; suggereixo, per explicar-ho, partir de Benveniste. L'espai, junt amb el temps, constitueixen un món al qual tot enunciat refereix; dit en la formulació més matissada de Benveniste: «la langue se trouve employée à l'expression d'un certain rapport au monde» (Benveniste 1974, p. 82). Per tant, aquests llocs de què parla Foix són un dels elements (l'altre és el temps) que determinen el món en què s'esdevenen els seus enunciats. Ara bé, en usar l'expressió «inscriure's», Foix està dient alguna cosa més: que aquests llocs són la manera (potser l'única manera) de fer possibles aquests esdeveniments; la realitat genera el text. També ens pot ajudar aquí Benveniste: «l'homme ne dispose d'aucun autre moyen de vivre le 'maintenant' et de le faire actuel que de le réaliser par l'insertion du discours dans le monde» (Benveniste 1974, p. 83); el que proposa Foix és viure, fer actual no l'«ara» sinó de l'«aquí», un aquí que es reparteix en un seguit de llocs molt específics, que necessiten doncs uns topònims que els singularitzin.

Hem esmentat el joc de correspondre llocs i esdeveniments com un dels objectius del pròleg. Si això és així, sembla que aquesta correspondència només es pot establir si dins les proses hi ha fenòmens geogràfics (el mar, p.e.) o d'altres topònims que caracteritzin el lloc designat pel topònim. Avanço ja, d'entrada, que el joc no té sentit si pretenem establir una rela-

ció d'un a un; només té sentit si sabem veure-hi una relació entre l'espai, el temps, i els esdeveniments. Hem citat l'observació de Molas sobre els textos datats i sense datar, i hem vist com en el pròleg de *LEP* només se citen dues dates, relacionades amb dos grups de topònims: 1918 i 1922. Ferrater ha comentat la importància de 1918, relacionat especialment amb l'acabament de la Gran Guerra (Ferrater 1987, p. 31 *pàssim*); E. Bou ha proposat una correspondència amb la biografia de Foix, de les dates i els topònims donats al pròleg de *Del «Diari 1918»*:

1913-1914, Cervera, Biosca, Sanaüja, Solsona, Lladurs y els Torrents, es decir la tierra de los ancestros del poeta; 1916-1919, Sarrià, el escenario de su infancia y lugar de residencia habitual durante toda su vida (su familia eran los pasteleros del pueblo, oficio que él supo continuar y compaginar hábilmente con su actividad como poeta); y 1918, Sitges, el escenario idealizado de sus contactos con la vanguardia. (Bou 1997, p. 117)

Efectivament, la proposta de Foix és que llocs com Sitges o El Port de la Selva (el qual no havia aparegut a *Del «Diari 1918»*) han de ser vistos com un univers propi, «el concret geogràfic» de què parla en el pròleg a *LEP*, amb uns personatges, una història, unes lleis físiques, fins i tot, que els són peculiars. Ferrater va observar la importància d'aquests llocs:

amb totes les aparences de fantasia i de literatura de somni i de surrealisme, etcètera, etcètera, de fet, la literatura de Foix està basada d'una manera concretíssima, concretíssima, en els hiverns a Sarrià i en els estius a Sitges, abans, i al Port de la Selva des de fa uns quants anys: és una literatura que, com la història de Tucídides, s'organitza per hiverns i per estius. (Ferrater 1987, p. 55)

Si combinem les propostes de *LEP* amb les de *Del «Diari 1918»* ens surten les següents combinacions de dates i llocs:

- 1913-1914, Cervera, Biosca, Sanaüja, Solsona, Lladurs i els Torrents (*Del «Diari 1918»*);
- 1916-1919, Sarrià (*LEP* i *Del «Diari 1918»*; a *LEP*, Sarrià no du data);
- 1918, Sitges (*LEP* i *Del «Diari 1918»*);
- 1922-25 Begur, Roses, Cadaqués, El Port de la Selva i Banyuls (*LEP*).

Faig seguidament una proposta d'identificació entre prosa i topònims que parteix de la que ja han fet d'altres investigadors (especialment Veny a Foix 2004 i Carbonell, Sobrevila 1993). Dono primer el títol (recordem que a *LEP*, les proses no duen títol, però sí que apareix una llista de títols al sumari del final del volum: la incorporo a l'annex) i la numeració proposada per Veny, seguit de les indicacions geogràfiques que ens poden ajudar a identificar el lloc; indico al final de cada títol, si s'escau, el nom

de l'investigador i la pàgina on fa la seva proposta.

86. «Obres completes»: «una vila que conec» «pujarem al cim del Puig a punta de sol, i contemplarem la naixença enrosada de les Illes». Tradicionalment, aquesta contemplació s'atribueix al Montseny, però no es correspon a cap dels topònims indicats. «La vila que conec» refereix a Sarrià (Veny, pp. 446 i 216).

87. «Els hivernants embruixats» (n. 87): «el bosc», «un coll», «la vila». Sense identificar.

88. «El menescal...»: «el carrer del Mig». El Port de la Selva (Carbonell, Sobrevila, p. 119); sobre els noms dels carrers, vegeu més avall.

89. «Hereva dels déus»: «la font de la vila». Sense identificar.

90. «La nit muntanyana...»: «A muntanya», «aquest poble», «la font», «fora burots», «el collet». Identificable amb qualsevol dels pobles de muntanya indicats en l'enumeració.

91. «Els diables siamesos»: «els carrers», «els arcs de la plaça», «els dos puigs». Identificable amb qualsevol dels pobles de marina indicats en l'enumeració.

92. «Els grius»: «el pontarró de pedra», «la Pujada de la Costa», «els horts», «el poble, la riera, el pontet». Veny (p. 462) comenta l'existència del toponim la Pujada de la Costa al Port de la Selva.

93. «El tren s'hi atura»: «les muntanyes més altes de la Muntanya», «la claror de la neu» (vegeu més avall un comentari detallat).

94. «La timba pairal»: (vegeu més avall un comentari detallat).

95. «Fa segles...»: «la Jueria», «airejat lleidatà». La jueria més relacionada amb els topònims citats és la de Solsona; Veny proposa «molt probablement» Cervera (Veny, p. 472).

96. «L'altre alfabet»: «el pastor», «els cims». Podria referir a qualsevol dels pobles de muntanya esmentats, a amdots costats dels Pirineus.

97. «Foc i tenora»: «olivars i pinedes», «el puig», «l'estany». Els incendis han estat nombroses a les Alberes, amb boscos d'olivars i pinedes: això afectaria el país que va de Cadaqués a Banyuls.

98. «Motors de gasolina»: «els casots muntanyans», «la pineda», «la Cotxera Nova». Sense identificar.

99. «Na Constança»: «el Racó de les Bicicletes», «el Clos dels Troncs», «el Rec d'Amont». El Port de la Selva (Vený, p. 482).

100. «Les ianquis feudals»: «tramuntana», «terres salines», «planes herboeses amb miralls d'aigua» (vegeu més avall un comentari detallat).

101. «Pedres encantades»: «la Verdadera», «l'Erola». El Port de la Selva (Vený, p. 486).

102. «Reguenàvem...»: «el Rec de Canet». El Port de la Selva (Cornudella, p. 760; Vený, p. 490). Per al verb «reguenar» (Carbonell, Sobrevila, p. 133).

103. «El torredà del far...»: «vinyes», «pinedes». El far podria fer referència al Port de la Selva, i el personatge del faroner a una altra narració de Foix situada a Andratx (Vený, p. 492)

104. «Com voldrien morir»: «vent», «trangolada», «tramuntanassa», «l'estrella d'En Perris». El Port de la Selva (Vený, pp. 498 i 504).

105. «L'estrella d'En Perris»: «Cala Torta», «la Medella», «la Cativa». El Port de la Selva (Vený, p. 504). Sobre el títol del volum:

sobre la cala Cativa, s'hi veu, muntanya amunt, una vinya. Era la vinya d'en Perris. De mar estant, quan es fa fosc, es veu sortir sobre ella el primer estel del vespre, Venus. Per això els mariners l'anomenaven l'estrella d'En Perris. (Carbonell, Sobrevila, p. 105)

106. «Na Lluïsa a Port de Reig»: «Port de Reig». El Port de la Selva (Vený, p. 508).

107. «El Fet i els mots»: «el Moll de la Puja», «l'Illa». El Port de la Selva (Vený, p. 510).

108. «Quan se sabrà»: «el Far», «la Punta de la Creu», «la ruta del Cap», «les envistes de Cervera», «les Figuerasses». El Port de la Selva (Vený, p. 514).

109. «Les banyistes...»: «els sorrals», «els calancs». Al·lusió a la invasió d'estiuejants estrangers que va caracteritzar els pobles de la Costa Brava als anys '60.

110. «Collíem fresc...»: «el Raval», «el mar», «la platja», «les barques». Podria ser qualsevol poble de mar.

111. «Més enllà...»: «el Moll», «la Rectoria», «el Pòsit», «el Monestir». El Port de la Selva (Veny, p. 524).

112. «Llull a ple sol...»: «la vila», «la Ribera», «el Pas de la Mala Dona». Sitges (Veny, p. 528).

113. «Les bótes...»: «el carrer de les Ànimes», «la Davallada». Sitges (Veny, p. 530).

114. «Na Sibília»: «el laberint», «el Salador». Potser el laberint és una al·lusió als Horts del Port de la Selva.

115. «El decret...»: «la Contrada», «els serrats». Sense identificar.

116. «Levitació...»: «la carretera», «el camp», «la ciutat». Sense identificar.

117. «De nit...»: «la Tintoreria», «la vila». Sarrià, possiblement (Veny, pp. 544 i 280).

118. «Un tret...»: «quatre cases més avall de la nostra». Sarrià (Veny, p. 548).

119. «L'Emília hi era»: «muntanya», «vinya entre estels», «el clot de Can Batllera», «l'Eixida dels Jurats», «cantó de Finestrelles», «cerç», «la nevadassa». Sarrià (Veny, p. 550).

120. «Foneria tipogràfica»: «can Sil», «el Camí vell», «els Sentmenat», «la torre d'en Poncic», «el Convent», «la Riera Blanca». Sarrià (Veny, p. 554).

121. «La meva amant»: «allà on jo arribo és, per a mi, terra, vila o ciutat morta». Voluntant explícita de no referir a cap topònim concret.

122. «La Vídua»: «pronunciant la «v» com els del Camp». Sense identificar.

123. «Ella s'ha perdut de vista»: Sarrià (Veny, p. 570).

124. «Obrador de fotògraf»: Sitges, possiblement, on s'editava el *Monitor de les Arts i les Lletres*.

125. «Carbons»: Sarrià, possiblement (Veny, p. 576).

126. «Les xifres»: Sense identificar.
127. «L'home dels Ciments»: Sarrià (Veny, p. 580).
128. «Haviem acabat el combustible»: sense identificar.
129. «La vella del Carrer d'En Brusi»: Sarrià i altres llocs de Barcelona (Veny, p. 584).
130. «Panegíric»: Sitges (Veny, p. 586).
131. «L'U i el Punt»: El Port de la Selva, possiblement (Veny, p. 590).
132. «La passera...»: «el mar», «paratge marès», «el moll»: identificable amb qualsevol dels pobles de marina indicats en l'enumeració.
133. «La forastera»: Sarrià, possiblement (Veny, p. 596).
134. «Fronteres»: Sarrià, possiblement (Veny, p. 600), amb referències a «les terres d'Ultrason».
135. «L'altra cobla»: sense identificar.

6 Procediments de transformació

Observem alguns exemples per veure els procediments de «la transformació lírica» (Molas 1999, p. 419) a partir del que Foix anomena, a l'esmentat pròleg de *Les irrealis omegues*, «l'experiència», en casos en què aquesta experiència ens permet atribuir hipotèticament un topònim esmentat en el pròleg a un esdeveniment descrit en el text.

93. «El tren s'hi atura», on apareixen accidents geogràfics i climàtics com «les muntanyes més altes de la Muntanya» o «la claror de la neu». Podria tractar-se de Sort: la línia de ferrocarril que uneix actualment Lleida amb la Pobla de Segur formava part d'un antic projecte que havia d'arribar fins a França passant per Sort; tot i que el terreny es va arribar a preparar, la línia no va arribar mai a Sort i es va quedar a la Pobla. El que el narrador denomina «la fe en el Tren» (remarquem la majúscula, que en Foix indica un concepte ideal, que depassa el concret) es converteix, en la narració, en la descripció de tot desig irrealitzat; per Pijoan, amb l'arribada del tren «es perfila una esperança de llum, de progrés» (Pijoan i Picas 1996, p. 230).

94. «La timba pairal»: un possible hodònim pot ser «la Riera»; altres topò-

nims: «la timba pairal», el «propi clos». El text al·ludeix a una catàstrofe («el Fet») que ha causat la ruïna («brucs cremats/soques mortes») i desaparició («on sou?») d'un país («viles [...] pobles») que es pot identificar amb «la timba pairal»; el narrador no en pot parlar a causa d'«una fosca basarda»; les úniques veus que queden provenen dels fons d'uns pous. L'autor usa el *topos* atribuït a Demòcrit, segons el qual la veritat es troba al fons d'un pou, per al·ludir a una situació que el lector del moment en què es publica el llibre coneix molt bé: la persecució de la cultura catalana. L'al·legoria (la «timba pairal»/Catalunya) és a penes disfressada gràcies al recurs de la ficció on, com diu Reyes «es imaginario el mundo representado» (p.e. els elements naturals [vent, riera, alzina] tenen veu) i «es imaginaria la representación» (el narrador narra però no té veu, o s'identifica amb un arbre, etc.). Aquest recurs a la ficció és visible, evidentment, en les al·lusions que fa en el pròleg als topònims «dellà la Tàpia» i «l'Ultrason». Les al·lusions a una destrucció són característiques de la poesia de Foix relacionada amb la Guerra Civil.

100. «Les ianquis feudals», on apareixen «tramuntana», «terres salines», «planes herboses amb miralls d'aigua». Podria tractar-se dels aiguamolls de Roses. La descripció de les «ianquis» lliga aquesta població amb un episodi de l'any 1959, quan els Estats Units van construir una base militar a la muntanya del Pení, entre Roses i Cadaqués; els oficials i les seves famílies que vivien a Roses van enlluernar la població amb els seus costums i la seva indumentària, i fins i tot la seva fisonomia (alts, rossos, ulls blaus...). Aquí hi veiem al·ludits els cotxes amb cromats vistosos («cavalls bretons de crina lluminosa», «autos feudals») i els vestits de colors vius, ajustats i escotats de les dones estrangeres («capes transparents que fan més ostensible llur esveltesa»). El «feudalisme» és una de les tantes al·lusions de Foix al sotmetiment de la població de l'època a un sistema despòtic, com ho és la dependència que creava i la manera com la població s'alimentava de les desferres dels poderosos («Ens n'hem endut les magnetos a casa per provar-les»).

Agrupem seguidament les proses per topònims segons les agrupacions que hem especificat al principi:

Agrupacions	Topònim	Nombre de referències	Número (Veny)
1	Sort a Vall-llonga	Sort?	1
		Solsona?	1
2	Cat. francesa	-	-
1+2	[muntanya]	2	90, 96
3	Costa Brava	El Port...	10
		El Port...?	3
		Roses?	1
		sense identificar	2
4	Mallorca	Andratx?	1
5	Sitges	Sitges	3
		Sitges?	1
3+4+5	[mar]	3	91, 110, 132
6	Sarrià	Sarrià	5
		Sarrià?	5
7	Món irreal	Dellà la Tàpia?	1
		Ultrason?	1
Sense identificar		10	87, 89, 98, 115, 116, 121, 122, 126, 128, 135

Les dades ens donen alguna informació:

- el nombre de proses amb llocs clarament identificats és poc més d'una tercera part: 18 (36%);
- dos topònims destaquen per sobre els altres: El Port de la Selva, 10 (identificats) +3 (possibles) (26%) i Sarrià, 6+5 (22%); més distanciat, Sitges, 3+1 (9%);
- els textos que tenen al·lusions a escenaris de mar, 23 (46%), superen els dels escenaris de muntanya, 4 (8%).

Els topònims que s'identifiquen de manera més clara són, alhora els que, en els pròlegs de *LEP* i *Del «Diari 1918»*, es corresponen a uns anys determinats; per a la majoria de proses, però, Foix no estableix una relació biunívoca entre un text i un topònim.

7 Funció dels topònims

Vistos els resultats, no sembla gaire clara la utilitat que la llista donada al pròleg té per al lector, si aquest vol establir aquelles correspondències, és a dir si considera que la funció de la llista és la de situar els episodis en un espai geogràfic, inserit en el domini lingüístic del català. Però els topònims es poden considerar des d'altres aspectes.

Hem vist com, a *LEP* i *Del «Diari 1918»*, dates i espais es relacionen entre si, al·ludint a episodis biogràfics: joventut i maduresa, treball i estiu..., o històrico-geogràfics: Catalunya litoral i Catalunya interior, domini lingüístic i domini administratiu... Aquesta relació, a *LEP*, es realitza des de l'extrema concreció fins a l'extrema vaguetat; al costat d'uns pocs llocs precisats amb tot detall gràcies als noms de carrers, de botigues o d'accidents geogràfics (El Port de la Selva i Sarrià, i en menor mesura, Sitges), trobem un nombre important de llocs sense nom, que només podem identificar entre diverses dualitats: mar i muntanya, real i irreal... Però també s'aconsegueix la concreció amb l'enriquiment de la toponímia indicada en el pròleg, mitjançant noms de lloc més específics, que sovint són noms de carrer («el carrer del Mig», «la Pujada de la Costa»...).

El nom d'un lloc o d'un carrer és un nom propi, àmbit que estudia l'onomàstica; la branca que estudia els noms de llocs és la toponímia i la que estudia el noms dels carrers és l'hodonímia (cfr. Quintana Trias 2009). L'hodonímia distingeix dues funcions en els noms dels carrers: una de primària, que és orientar, i una de secundària que és recordar especialment tres tipus d'informació: l'estructura de la ciutat, la seva topografia i determinats esdeveniments socioculturals, Ara bé, aquesta funció secundària s'esborra a mida que el parlant usa aquests noms. Això és perquè els hodònims, com qualsevol altre nom propi, originàriament tenen una «motivation pragmatique» (Bosredon 2006, p. 491), és a dir, un lligam entre el terme i l'element referit (el carrer del Rec refereix a un rec que passava per aquell lloc, etc), però aquest lligam no sol tenir utilitat per a l'usuari, que acaba oblidant-lo: «Les noms propres auraient donc perdu leur motivation d'origine au profit d'un usage conventionnel qui les regroupe par types de référent» (Bosredon 2006, p. 491).

Donat que en el món rural i mariner, molts dels seus habitants treballen i es mouen diàriament per uns espais que es troben més enllà de l'àmbit estrictament urbà on viuen, podem fer la hipòtesi que, per a ells, els noms que donen a aquests espais equivalen, des del punt de vista toponímic, als noms dels carrers dels habitants de les ciutats; són, doncs, per a ells, hodònims. D'aquesta manera, noms com «el Far», «la Punta de la Creu», «la ruta del Cap», «les envistes de Cervera», «les Figuerasses»... (n. 108), que considerem referits al Port de la Selva, o bé «el Salvador» (n. 114) o «el moll» (n. 132), que no sabem referir a cap població concreta, tenen aquella doble funció dels hodònims: orientar i recordar. Si tenim en compte que

en tot hodònim hi ha un record (estructura, topografia, esdeveniment sociocultural), podem considerar que, en aquest cas, la topografia hi tindrà un pes superior al altres, donat la menor influència que la intervenció humana ha tingut en aquest entorn (no per manca d'història, que pot ser llarga, sinó pel tipus d'intervenció). Podem imaginar que per a l'usuari quotidià (pescador, pagès...) també aquesta segona funció (recordar) s'esborra, i que molts habitants del Port de la Selva ignorin perquè la Punta de la Creu es diu així: si és per la forma d'alguna roca (un fenomen molt usual causat per la peculiar geologia del Cap de Creus), o perquè hi havia hagut abans una creu, o per un episodi religiós, etc.

Aleshores aquí intervé Foix, és a dir, el foraster (estiuiejant, turista...) que porta una mirada diferent i que es dirigeix a uns lectors que tant pel seus interessos culturals com pel seu hàbitat presumiblement no coincideixen amb el pescador, mariner o pagès, el qual ells contemplen de lluny (i sovint carregats de prejudicis cfr. Quintana Trias 2004). Foix recupera els topònims i hodònims, però els usa en un text on, com hem vist, determinats recursos n'impedeixen la seva lectura com a text periodístic o, com podria ser el cas aquí, guia turística; aquests noms de lloc obtenen així una força estètica especial, de la qual els havia desproveït el seu ús quotidià, perquè el lector no els percep com ho fan els habitants dels llocs (indicacions d'on han estat o a on pensen dirigir-se, etc), sinó com a indicacions misterioses, precisament per la manca de familiaritat que els lectors tenen amb els llocs. En comptes de permetre recuperar la informació inicial (estructural, topogràfica i sociocultural), aquests topònims n'adquireixen una de nova, i es pot dur a terme la consigna mallarmana de «donner un sens plus pur aux mots de la tribu».

En aquest sentit, el títol pot considerar-se també integrant en aquesta funció onomàstica (a part de la funció que poden tenir els títols com a resum cfr. Quintana Trias 2015). Com hem vist, el títol designa l'estrella Venus; per a un pescador, una estrella és un senyal i té, per tant, la funció orientadora que per a un habitant de la ciutat adquireixen els edificis, monuments, etc. L'ús d'una denominació estrictament local («l'estrella d'En Perris») en comptes d'una altra, pròpia de tot l'àmbit cultural («Venus»), es pot explicar per la necessitat que hem esmentat d'atorgar als noms propis una «motivació pragmàtica»: sembla evident que per a l'habitant del lloc, la referència mitològica no sigui coneguda, i «Venus» finalment no «signifiqui» res. En canvi, el sintagma «estrella d'En Perris» sí que té una motivació pragmàtica; no és un nom de lloc però és un senyal d'orientació, i això explicaria que estigui construït com molts hodònims, combinant un fenomen astronòmic (una topografia) i la designació del propietari d'un lloc (un fenomen sociocultural). Probablement, per a l'habitant del lloc, també aquest nou nom propi ha perdut la motivació i ja ningú no recordi qui era en Perris, etc. Però Foix, en usar-lo per a un títol d'un llibre que llegiran aquells lectors urbans de què parlàvem, recupera la motivació, no tant en el sentit que expliqui l'origen de l'expressió del sintagma, sinó

en el sentit que fa que el lector s'adoni que, per designar estrelles, el llenguatge quotidià usa fórmules desgastades, i que una paraula com «Venus», en perdre la motivació, ha perdut la seva força expressiva, mentre que la fórmula «estrella d'En Perris» té una potència evocadora inesperada.

Però Foix a més dóna una altra força expressiva als topònims, relacionada amb «el poder que té [Foix] de parlar amb autoritat d'unes circumstàncies col·lectives a través d'un estil personal i inconfusible» (Terry 1985, p. 121). Per això, quan a la seva obra usa els noms de lloc, refereix a circumstàncies que van més enllà de l'anècdota personal del «minyó» esmentat al pròleg; tal és per exemple el cas del poema «Ho sap tothom i és profecia» on, com apunta Riquer (1993), els topònims es corresponen a una descripció del domini lingüístic del català, de nord a sud i d'est a oest; Veny ha mostrat la relació entre els topònims d'un sonet de *Sol i de dol* amb el famós cal·ligrama «Poema de Catalunya» (Veny-Mesquida 2012). Doncs bé, al pròleg de *LEP*, Foix usa un mecanisme semblant; no esmenta topònims de les Illes ni del País Valencià com feia a «Ho sap tothom...», però parla d'uns límits geogràfics que tenen una base històrica i que depassen l'àmbit administratiu: això explicaria l'esment de les Bulloses, terreny en territori francès sobre el qual Llívia (el lloc més septentrional del domini lingüístic català) manté alguns drets, respectats pel Tractat dels Pirineus, i que per tant pot ser considerat un límit septentrional superior. D'aquesta manera, segons les instruccions donades al pròleg, l'espai on es desenvolupa *LEP* correspon a part del domini lingüístic del català, que no es correspon exactament als límits administratius de Catalunya; aquest detall, aparentment trivial, conjuga «el nou i el vell»: la situació de persecució que viu la cultura i la història gloriosa que les autoritats pretenen ocultar.

En els textos de *LEP* hi ha altres usos onomàstics, com són els noms de persona i el joc entre personatges amb nom i sense nom. No els tractarem aquí perquè considerem que tenen un paper molt diferent, tal com els ha estudiat Veny a Foix 2004 (p. 280) i, a propòsit del nom «la Vídua», cfr. Molas 1999a, p. 469.

Tornem a la nostra proposta inicial: els textos de *LEP* presenten una cohesió notable obtinguda mitjançant uns recursos usats de manera coherent dins del text, especialment pel que fa als temps verbals, la polifonia i la toponímia. Alhora, aquests recursos resulten desconcertants per a qui pretén fer una lectura ingènua del llibre com a recull de contes: l'expectativa de la ficció es veu desmentida per l'ús dels temps verbals, l'expectativa del relat periodístic no es correspon amb l'ús de la polifonia, els topònims enunciats en el pròleg no es corresponen de manera senzilla amb els espais en què es desenvolupa l'acció.

L'ús dels topònims permet també donar diverses indicacions. D'una banda, presenta un món diferent (caracteritzat amb els recursos de la ficció) dins d'uns referents coneguts, donats per uns topònims que refereixen a la geografia de Catalunya (una designació que, significativament, no apareix

mai), on les coses no es diuen com les diuen els seus lectors, on el llenguatge és i no és el seu. D'una altra, permet reflexionar sobre la pràctica poètica a partir de les consignes donades pel simbolisme, que exigeix al llenguatge quotidià recuperar una força lírica desgastada per l'ús: així, el pescador que crea el nom de lloc «estrella d'En Perris» és un poeta a la seva manera, perquè dóna un nom nou a les coses que tots coneixem. Aquests i altres mecanismes (com el desdoblament del jo, analitzat a Quintana Trias 2015) permeten a Foix subvertir diverses convencions literàries (com les dualitats ficció-no ficció, autor-narrador, text-paratext...) i en últim terme desenvolupar les transgressions proposades per les avantguardes, que permeten la «desautomatització» de la lectura a partir de la interrupció dels hàbits lectors fins a un qüestionament general del que pugui ser considerat literatura.

Annex

Dono les proses de LEP segons l'ordre en què apareixen a la primera edició (1a. columna); la numeració que dona Veny (2a. columna) i els títols que apareixen al sumari (3a. columna).

1	86	«Obres completes»
2	87	Els hivernants embruixats
3	88	El menescal encerclat de fogueres
4	89	Hereva dels déus
5	90	La nit muntanyana dels flequers
6	91	Els diables siamesos
7	92	Els grius
8	93	El tren s'hi atura
9	94	La timba pairal
10	95	Fa segles que ho veu i ho sap
11	96	L'altre alfabet
12	97	Foc i tenora
13	98	Motors de gasolina
14	99	Na Constança
15	100	Les ianquis feudals
16	101	Pedres encantades
17	102	Renegàvem vestits amb escafandres
18	103	El torredà del far i l'Eterna Permanència
19	104	Com voldrien morir
20	105	L'estrella d'En Perris
21	106	Na Lluïsa a Port de Reig
22	107	El Fet i els mots
23	108	Quan se sabrà
24	109	Les banyistes, el nacre i el corall brancut
25	110	Colliem, fresc, el calçat
26	111	Més enllà de la muralla i de la frontera
27	112	Llull a ple sol i tocant a la platja
28	113	Les bótes del carrer de les Ànimes
29	114	Na Sibília
30	115	El decret del Sobirà
31	116	Levitació entremig d'ocells morts
32	117	De nit, la tintoreria s'omple de clarors
33	118	Un tret tocant a casa
34	119	L'Emília hi era
35	120	Foneria Tipogràfica
36	121	La meva amant
37	122	La Vídua

38	123	Ella s'ha perdut de vista
39	124	Obrador de fotogràf
40	125	Carbons damunt el taulell
41	126	Les xifres
42	127	L'home dels Ciments
43	128	A ple vol havíem acabat el combustible
44	129	La vella del carrer d'En Brusi
45	130	Panegíric a l'autòdrom
46	131	L'U i el Punt
47	132	La passera on fan estada els desencarnats
48	133	La forastera
49	134	Fronteres
50	135	L'altra cobla

Bibliografia

- Aznar Anglés, Eduardo (1996). *El monólogo interior: Un análisis textual y pragmático del lenguaje interior en la literatura*. Barcelona: EUB.
- Benveniste, Émile (1974). «L'appareil formel de l'énonciation». En: *Problèmes de linguistique générale*. Paris: Gallimard. pp. 79-88.
- Bosredon, Bernard (2006). «Titres et noms propres: Des voisins ou des cousins?». En: Riegel, Marc; Schnedecker, Catherine; Swiggers, Pierre; Tomba, Irène (éds.), *Aux carrefours du sens: Hommages offerts à Georges Kleiber pour son 60 anniversaire*. Leuven; Paris: Peeters, pp. 487-497.
- Bou, Enric (1997). «Cròniques de l'ultrason de J.V. Foix o la culminación del Diari 1918». En: Resina, Joan Ramon (ed.), *El aeroplano y la estrella: El movimiento de vanguardia en los Países Catalanes (1904-1936)*. Amsterdam; Atlanta (GA): Rodoponi, pp. 115-129.
- Carbonell, Manuel; Sobrevila, Carmen (1993). *J.V. Foix: Cinc rutes literàries*. Argentina: L'Aixernador.
- Carruthers, Janice (2006). «Temps et oralité dans le conte oral». *La linguistique*, 42 (1), pp. 97-114.
- Coromines, Joan; Cahner, Max (1989). *Onomasticon Cataloniae: Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana*. Barcelona; Curial: Caixa de Pensions «La Caixa».
- Ferrater, Gabriel (1987). *Foix i el seu temps*. A cura de Joan Ferraté. Barcelona: Quaderns Crema.
- Foix, J.V. (1992). *L'Estrella d'En Perris*. Edició de Jaume Vallcorba. Barcelona: Edicions dels Quaderns Crema.
- Foix, J.V. (2000). *Obres completes*, vol. 1, *Obra poètica en vers i prosa*. Barcelona: Edicions 62; Diputació de Barcelona.

- Foix, J.V. (2004). *Diari 1918*. Estudi i edició de Joan R. Veny-Mesquida. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.
- Genette, Gérard (1983). *Nouveau discours du récit*. Paris: Seuil.
- Gimferrer, Pere (1984). *La poesia de J.V. Foix*. Barcelona: Edicions 62.
- Malé, Jordi (2010). «J.V. Foix». A: Bou, Enric, *Panorama crític de la literatura catalana*, vol. 5, *Segle XX: Modernisme, Noucentisme, Avantguarda*. Barcelona: Vicens Vives, pp. 496-522.
- Molas, Joaquim (1999a). «Gertrudis o l'aventura d'un jove poeta». A: *Obra crítica*, vol. 1. Barcelona: Edicions 62, pp. 457-486.
- Molas, Joaquim (1999b). «Sobre els dietaris de J.V. Foix». A: *Obra crítica*, vol. 1. Barcelona: Edicions 62, pp. 419-441.
- Petitjean, André (1987). «Les faits divers: Polyphonie énonciative et hétérogénéité textuelle». *Langue française*, 74, pp. 73-96.
- Pijoan i Picas, M. Isabel (1996). «J.V. Foix, en la màgia del misteri». A: *Tísner: Miscel·lània d'homenatge*. Barcelona: Abadia de Montserrat, pp. 227-233.
- Quintana Trias, Lluís (2004). «Els turistes són els altres: Notes sobre el descobriment de la Costa Brava en la literatura catalana». *Rassegna Iberística*, 79, pp. 49-65.
- Quintana Trias, Lluís (2009). «Didàctica dels carrers: Barcelona al segle XX». A: Carreras, Carles; Moreno, Sergio (eds.), *Llegint pedres, escrivint ciutats*. Lleida: Pagès editors, pp. 231-250.
- Quintana Trias, Lluís (2015). «Gènere i persona a *L'estrella d'En Perris* (1963) de J.V. Foix». *Romanische Forschungen*, 127 (3), pp. 349-363.
- Rafanell, August (2006). *La il·lusió occitana: La llengua dels catalans, entre Espanya i França*. Barcelona: Quaderns Crema.
- Reyes, Graciela (1984). *Polifonía textual: La citación en el relato literario*. Madrid: Gredos.
- Riquer, Martí de (1993). «Topònims en creu». *Serra d'Or*, 398, p. 97.
- Searle, John (1975). «The Logical Status of Fictional Discourse». *New Literary History*, 6 (2), pp. 319-332.
- Sternberg, Meir (2006). «Telling in Time (III): Chronology, Estrangement, and Stories of Literary History». *Poetics Today*, 27 (1), pp. 125-235.
- Szabó, Erzsébet (2015). «Why Do We Accept a Narrative Discourse Ascribed to a 'Third-person Narrator' as True? The Classical, and a Cognitive Approach». *Semiotica*, 203, pp. 123-136.
- Terry, Arthur (1985). *Sobre poesia catalana contemporània: Riba, Foix, Espriu*. Barcelona: Edicions 62.
- Veny-Mesquida, Joan R. (2012). «Sobre les variants d'una versió enregistrada del poema *No pas l'atzar, ni tampoc la impostura...* de J.V. Foix». *Llengua nacional*, 80 (3), pp. 36-38.
- Weinrich, Harald (1974). *Estructura y función de los tiempos en el lenguaje*. Madrid: Gredos.